

Министерство образования Республики Беларусь

Учреждение образования  
«Белорусский государственный педагогический университет  
имени Максима Танка»

Исторический факультет

## **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ**

Материалы II Международной студенческой  
научно-теоретической конференции

Минск, 18 апреля 2017 г.

Минск  
РИВШ  
2017

УДК 378(061.3)  
ББК 74.58  
А43

Печатается по решению Совета исторического факультета  
Белорусского государственного педагогического университета

Рекомендовано  
Советом  
(протокол № от 201 г.)

Редакционная коллегия:

кандидат исторических наук доцент *А. В. Касович* (отв. ред.);  
кандидат исторических наук доцент *С. П. Шуляк*;  
кандидат исторических наук доцент *А. А. Корзюк*;  
кандидат исторических наук доцент *А. Ф. Великий*

Рецензенты:

доктор исторических наук профессор *Н. М. Забавский*;  
доктор исторических наук профессор *А. М. Лютый*

**Актуальные** проблемы социально-гуманитарного зна-  
А43 ния: материалы II Междунар. студ. науч.-теорет. конф.,  
Минск, 18 апр. 2017 г. / редкол.: А. В. Касович (отв. ред.)  
[и др.]. – Минск : РИВШ, 2017. – 430 с.  
ISBN 978-985-586-021-2.

В сборнике представлены материалы исследований молодых уче-  
ных республиканских, россий-ских, казахских и украинских высших  
учебных заведений, учащихся учреждений общего среднего образова-  
ния, посвященные актуальным проблемам исторических, педагогиче-  
ских и социально-гуманитарных научных дисциплин.

Адресуется преподавателям, магистрантам и студентам вузов.

**УДК 378(061.3)**  
**ББК 74.58**

**ISBN 978-985-586-021-2**

© Оформление. ГУО «Республиканский  
институт высшей школы», 2017

## АЛФАВІТНЫ СПІС ДВАРАНСКІХ РОДАЎ МАГІЛЁўСКАЙ ГУБЕРНІ ЯК КРЫНЦА ПА ВЫВУЧЭННІ ВЫШЭЙШАГА САСЛОўЯ БЕЛАРУСІ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XIX – ПАЧАТКУ XX СТ.

*А.В. Перагуда, 1 курс, гістарычны ф-т, БДПУ, Мінск  
наук. кір. – А.П. Жытко, доктар гістарычных навук, прафесар, БДПУ*

У пачатку XX ст. на тэрыторыі Магілёўскай губерні пражывала амаль 23 тыс. спадчынных дваран. Неабходна значыць, што вышэйшае саслоўе па сваім складзе было неаднародным. Яно падзялялася на шэсць разрадаў. Менавіта алфавітны спіс Магілёўскай губерні складзены адпаведна разрадам, што дае магчымасць выявіць крыніцы паходжання дваранства.

Спадчыннае дваранства, якое перадавалася ў спадчыну з пакалення ў пакаленне, з'яўлялася той часткай вышэйшага саслоўя, на якую ў поўнай ступені распаўсюджваліся прывілеі, што і выдзяляла яго ў асобую сацыяльную групу. Шмат якія прывілеі захаваліся за ім і пасля скасавання прыгноу, аб чым мы будзем гаварыць далей.

Спадчыннае дваранства само па сабе не з'яўлялася аднародным. У залежнасці ад шляхоў набыцця дваранскай годнасці яно падзялялася на шэсць разрадаў: 1) дваранства нададзенае ці сапраўднае; 2) дваранства вайсковае; 3) дваранства, атрыманае ў выніку выслугі пэўнага чыну на грамадзянскай службе ці ўзнагароджання ордэнам; 4) замежныя дваранскія роды; 5) тытулованае дваранства; 6) старажытныя шляхетныя роды [1]. Такая градацыя была зроблена яшчэ пры Кацярыне II, відаць, пад уплывам прадстаўнікоў знатных родаў, каб абасобіць апошнія тры разрады ад першых.

Так у 1908 г. спадчыннае дваранства губерні было размеркавана наступным чынам. Большую частку першага разрады, відаць, складалі патомкі знаці захопленых Расіяй тэрыторый. Як правіла, гэта былі збяднеўшыя, маламаёмасныя роды. Усе яны павінны былі прадставіць дакументальныя доказы прыналежнасці да вышэйшага нацыянальнага саслоўя, якія разглядаліся губернерскімі дэпутацкімі сходамі, Дзяржаўнымі саветам, Камітэтам Міністраў ці Сенатам. На аснове іх заключэнняў цар зацвярджаў альбо не зацвярджаў такія роды ў дваранстве. Адсюль і пайшоў тэрмін «сапраўднае дваранства». У прыватнасці, такая працэдура датычылася шляхты Беларусі. Гэтую думку пацвярджае і аналіз алфавітнага спіса дваранскіх родаў Магілёўскай губерні, якія былі занесены ў дваранскія радаводныя кнігі.

Сярод 1371 дваранскага роду Магілёўскай губерні ў 1909 г. налічваліся 273 фаміліі (19,9 %) нададзенага ці сапраўднага дваранства, 170 фамілій (12,4 %) набылі дваранскую годнасць на вайскавай службе, 270 (19,7 %) атрымалі дваранства за заслугі на грамадзянскай службе ці праз узнагароджанне ордэнам, 3 (0,2 %) (Грабуа, Пішчэвіч, Францэссон) – замежныя роды, 13 (1,0 %) – тытулаванае дваранства [2], 691 (46,8 %) – старажытныя роды [3].

Як бачым, значную частку вышэйшага саслоўя губерні складалі дваране першага разрады – 273 роды, ці 19,9 %. У той жа час у 9 вялікарускіх губернях (Уладзімірская, Калужская, Кастрямская, Ніжагародская, Наўгародская, Пензенская, Рязанская, Смаленская, Сібірская) на пачатку XX ст. дваран сапраўдных было толькі 755 фамілій (5,6 %) [4, с. 32]. Высокая доля сапраўдных дваран Магілёўскай губерні – сведчанне таго, што гэта былі ў асноўным збяднелыя шляхецкія роды, якія пацвердзілі сваё дваранскае паходжанне. Акрамя гэтага, калі параўнаць спіс землеўласнікаў губерні і спіс дваранскіх родаў першага разрады, то, за рэдкім выключэннем, сапраўдныя дваране былі сярэднімі ці дробнымі землеўласнікамі.

У той жа час было нямат дваран, якія атрымалі дваранскую годнасць за службу ці ўзнагароджаных ордэнам. Так, калі ў названых вышэй рускіх губернях дваране другога і трэцяга разрадаў складалі 63% [4, с. 33], то ў Магілёўскай губерні – 32,1%. Нізкі працэнт «служылага» дваранства тлумачыцца тым, што з другой паловы XIX ст. католікам было забаронена займаць службовыя пасады на тэрыторыі Беларусі. Акрамя гэтага, ускладнілася і сама працэдура атрымання спадчыннага дваранства.

Упершыню парадак набыцця правоў вышэйшага саслоўя асобамі недваранскага паходжання шляхам выслугі юрыдычна быў замацаваны пры Пятры I. У Табелі аб рангах 1722 г. адзначалася, што ўсе асобы, якія на вайскавай службе дасягнулі першага афіцэрскага чыну, а на грамадзянскай – чыну VIII класа, становяцца спадчыннымі дваранамі [5]. Пазней Кацярына II

замацавала гэта палажэнне і дапоўніла яго ўзнагароджаннем ордэнам [6]. У сувязі з гэтым рэзка павялічыўся прыток прэтэндэнтаў на дваранскую годнасць. Толькі з 1825 да 1845 г. вышэйшае саслоўе імперыі павялічылася амаль на 20 тыс. чалавек па службе і ордэнам [7, с. 23]. Такая тэндэнцыя палыхала ўрадавымі кругі, іх непакоіла чысціня дваранскай годнасці. У сувязі з гэтым Мікалай I маніфестам ад 11 чэрвеня 1845 г. павысіў клас чыноў, якія давалі права на спадчыннае дваранства, да штаб-афіцэрскага на вайскавай службе (VIII клас) і да V класа – на грамадзянскай [8]. Па ўказу Аляксандра II ад 9 снежня 1856 г. быў устаноўлены парадак, які ў асноўных рысах захаваўся да 1917 г. Спадчыннае дваранства цяпер даваў на вайскавай службе чын палкоўніка ці капітана першага рангу (VI клас), а на грамадзянскай службе – правадзейнага стацкага саветніка (IV клас). Акрамя гэтага, такое права атрымалі кавалеры першых ступеняў усіх расійскіх ордэнаў, за выключэннем св. Георгія і св. Уладзіміра, усе ступені якіх давалі права на спадчыннае дваранства [9].

Такім чынам, асноўнай крыніцай папаўнення дваранства імперыі з'яўляліся выхадцы з непрывілеяваных саслоўяў, якія дасягнулі пэўнага чыну па вайскавай (другі разрад) ці грамадзянскай службе (трэці разрад), альбо ўзнагароджаныя расійскім ордэнам. З аднаго боку, самаўладдзе імкнулася абмежаваць колькасць прэтэндэнтаў на атрыманне дваранскай годнасці, каб зберагчы «чысціню» саслоўя, яго каставасць, а з другога – з развіццём эканомікі, культуры, мілітарызацыяй краіны самаўладны рэжым не мог існаваць інакш, як пашыраючы кола чыноўнікаў і вайскоўцаў рознага ўзроўню. Шляхетнае саслоўе рэзютаваўся не з асяроддзя прадпрымальнікаў, гандлёвай буржуазіі, дзеячаў навукі і культуры, а з вышэйшага адміністрацыйнага апарату і афіцэрскага, што не магло паўплываць на палітычнае, эканамічнае і культурнае развіццё імперыі.

Да апошніх трох разрадаў адносіліся карэнныя, ці стаўбавыя дваране. У другой палове XIX ст. іх колькасць павялічалася за кошт натуральнага прыросту, мабыць, толькі з незначным выключэннем чацвёртага і пятага разрадаў.

Да чацвёртага разраду належалі «замежныя шляхетныя роды». Заканадаўствам прадугледжвалася, што высакародныя замежныя фаміліі маглі прасіць сабе рускае дваранства пры ўмове аказання імі якіх-небудзь паслуг на рускай службе. Пры гэтым яны павінны былі прыняць рускае падданства [10, с. 28]. Як ужо адзначалася у Магілёўскай губерні такіх родаў, занесеных у дваранскія радаводныя кнігі, было тры.

Пяты разрад складала тытулаванае дваранства. Расійскае заканадаўства прадугледжвала права карыстання ганаровымі тытуламі: 1) нашчадкамі старажытных рускіх і літоўскіх (беларускіх – аўтар) князёў; 2) асобам, якія атрымалі ганаровае дваранства ад расійскіх імператараў; 3) асобам, якія былі ўдастоены тытула асабіста імператарам; 4) тым, каму вышэйшай уладай прадстаўлена права карыстання ганаровай годнасцю, падараванай замежнай дзяржавай. Усе тытулы падзяляліся на княжыцкія, графскія і баронскія.

Агульную колькасць старажытнага дваранства, як і першых пяці разрадаў, цяжка вызначыць. У спісе дваран Магілёўскай губерні такіх родаў налічвалася 691, ці 46,8%. У 8 велікарускіх губернях сярэдняй колькасць старажытных родаў складала каля 28%. Гэта тлумачыцца тым, што ў ВКЛ было значна прасцей далучыцца да вышэйшага саслоўя з непрывілеяваных груп насельніцтва, чым у Расіі.

Прыналежнасць да любога з пералічаных разрадаў у разглядаемы час не давала якіх-небудзь асобных прывілеяў. Толькі ваенныя дваране мелі пэўныя перавагі перад дваранамі-чыноўнікамі. Афіцэры раней на 2–3 гады атрымлівалі дваранскую годнасць. Але гэта абумоўлівалася не столькі прыналежнасцю да разраду, колькі традыцыйнай перавагі вайскавай службы над грамадзянскай. Дваране пятага і шостага разрадаў хутчэй за ўсё карысталіся псіхалагічнай перавагай над іншымі. Акрамя гэтага, яны традыцыйна з'яўляліся буйнейшымі землеўласнікамі, уладальнікамі прамысловых і гандлёвых устаноў. Аднак у цэлым спадчыннае дваранства карысталася значнымі перавагамі ў параўнанні з іншымі саслоўямі. Да скасавання прыгону толькі яны мелі права на куплю населеных зямель і прыгонных. Пасля 1861 г. за спадчыннымі дваранамі захаваліся прывілеі пры паступленні ў навучальныя ўстановы і на дзяржаўную службу. Падчас Першай расійскай рэвалюцыі паводле царскага ўказа ад 5 кастрычніка 1906 г. абвяшчалася, што ўсе расійскія падданыя, за выключэннем іншародцаў, будуць мець роўныя права. Але на самай справе за спадчыннымі дваранамі захаваліся пэўныя прывілеі. Так, дваранскія таварыствы маглі

адкрываць пансіёны-прытулкі для выхаванцаў-дваран сярэдніх навучальных устаноў; засноўваць пры дапамозе казны саслоўныя стypендыі для сыноў спадчынных дваран у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах, хадайнічаць аб адкрыцці дваранскіх кадэцкіх корпусаў і г. д.

#### Літаратура

1. Свод законов Российской империи. – СПб., 1876. – Т. 9. – Ст. 17.
2. Бароны Брэмзен, графы Грабоўскія, князі Крапоткіны, князі Дан-дуковы-Корсакавы, князі Любарскія, князі Мяшчэрскія, бароны фон-Нолькэн, князі Абаленскія, князі Эрыванскія-Паскевічы, графы Сумарокавы, князі Друцкія-Сакалінскія, графы Талстыя, графы Цукагто.
3. Алфавитный список дворянских родов, внесенных в родословные дворянские книги Могилевской губернии. Составлен в 1908 году. – Могилев: Губ. Тип. – 1908. – С. 1–25.
4. Корелин, А. П. Дворянство в пореформенной России: 1861–1904 гг.: Состав, численность, корпоративная организация. / А. П. Корелин. – М: Наука, 1979. – С. 32–33.
5. ПСЗРИ. – I-е собр. – Т. 6. – № 3890.
6. ПСЗРИ. – I-е собр. – Т. 22. – № 16187.
7. Жытко, А. П. Дваранства Беларусі перыяду капіталізму. 1861 – 1914 гг. / А. П. Жытко. – Мінск: БДПУ, 2003.
8. ПСЗРИ. – 2-е собр. – Т. 20. – Отд. I. – № 19086.
9. ПСЗРИ. – 2-е собр. – Т. 31. – № 31236.
10. Карнович, Е. П. Родовые прозвания и титулы в России и слияние иностранцев с русскими / Е. П. Карнович. – СПб., 1886.

### БОЕВОЙ ПУТЬ МЛАДШЕГО СЕРЖАНТА ОЛЬГОМЦА АДАМА ИВАНОВИЧА В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

*О. С. Пинчук, 1 курс, физико-математический ф-т, БГПУ, Минск  
науч. рук. – А. Ф. Ратько, кандидат исторических наук, доцент, БГПУ*

Источниками для написания работы стали устные воспоминания, фотодокументы. История моей семьи очень интересна. В большей степени обо всем я знаю из воспоминаний бабушки. Я считаю, что в победе над фашизмом, есть заслуга и моей семьи, за плечами которой было немало лишений, тревог за близких, суровых рабочих дней, голод, а самое главное – непоколебимая вера в свою страну в приближающуюся победу. Но эта победа была завоевана ценой огромных жертв.

Одним из тех, кто мужественно боролся против немецко-фашистских оккупантов с первых дней Великой Отечественной войны, был простой крестьянин из Столинщины – Ольгомц Адам Иванович. В жестоких боях и сражениях он, как и сотни тысяч других граждан Беларуси, проявил высокие морально-боевые качества и внес достойный вклад в достижение победы над врагом.

Родился Адам Иванович 21 октября 1914 г. в д. Семигостичи Столинского района Брестской области. В этот же день его матери, Ольгомц Татьяне Григорьевне, пришла похоронка на имя мужа, Ольгомца Ивана Иосифовича, который был участником Первой мировой войны. Чтобы прокормить большую семью, небольшого участка земли не хватало. Приходилось работать и на хозяйстве, и, если была возможность, идти в заработки к пану или колонистов не только взрослым, но и детям. С 8 лет Адам работал пастухом у людей, а потом паробком у пана.

В сентябре 1939 г. на территорию Западной Беларуси вступили войска Красной Армии. Большинство населения Западной Беларуси после 20-летнего национального, социально-экономического и политического гнета искренне приветствовало советскую власть. В деревнях и городах организовывались многочисленные митинги, вывешивались красные флаги [3, с. 451]. Как и тысячи белорусов, Адам Иванович искренне приветствовал приход новой власти. Он активно включился в строительство новой жизни. В конце 1939 г. он был избран депутатом сельсовета. Адам Иванович организовывал колхоз в родной деревне. В 24-летнем возрасте Адам Иванович женился на Вабищевич Марие Фёдоровне. В 1939 г. у них родился сын Иван, в 1940 г. – дочь Павлина, а в 1948 г. – дочь Елена.

22 июня 1941 г. мирный труд советских людей был прерван. Оккупанты захватили территорию Беларуси установили так называемый «новый порядок». Это был заранее